

ОСОБЛИВОСТІ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ АНТРОПОНІМІЇ РОМАНУ І. Я. ФРАНКА “ПЕРЕХРЕСНІ СТЕЖКИ”

Дослідження функціонально-стилістичних особливостей антропонімії в художньому тексті - одна з найважливіших проблем не лише сучасної української ономастики, а й один із аспектів вивчення авторської точки зору в художньому тексті, де номінації персонажа “виконують функції, що виходять за межі категоріального граматичного значення цих класів слів і, таким чином, беруть участь у формуванні смислового аспекту тексту” [2, с. 310]. На відміну від імені в реальному житті, оніми в художньому творі семантично наповнені, оскільки окрім номінативної, доповнені характеристичною функцією. Так, О. Суперанська вважає, що письменник паралельно створює ім'я і образ, які взаємно уточнюють і доповнюють одне одного [4, с. 133].

Загалом, ім'я – це невід'ємний елемент форми художнього твору, складова стилю письменника, один із засобів створення художнього образу. Оніми можуть нести в собі яскраво виражене семантичне навантаження, мати незвичайне звукове оформлення, прихований асоціативний фон. Власна назва завжди надає тексту особливого колориту, може виражати спеціальний зміст, у якому концентровано виражений авторський задум. Крім того, система імен певного твору – це завжди носій конотацій історичного, соціального, локального та національного планів.

«Перехресні стежки» – соціально-психологічний роман. У ньому Іван Франко в художніх образах розкриває взаємовідносини народу та інтелігенції Західної України, проблеми, які хвилювали тогочасне суспільство. Саме тому антропонімікон аналізованого твору містить у собі не лише характеротворчу, але й етнічну та соціальну функції.

Отже, **мета** дослідження – аналіз літературно-художньої антропонімії роману Івана Франка «Перехресні стежки».

Завдання дослідження: 1) виявити особливості вживання онімів на позначення вигаданих персонажів, критерій їх відбору; 2) вивчити функції реальних антропонімічних одиниць, їх роль у структурі художнього твору.

Роман «Перехресні стежки» належать до “зенітної фази” у творчій еволюції І. Франка. Вперше роман опубліковано в журналі «Літературно-науковий вісник» 1900 р., і цього ж року він вийшов окремим виданням.

Загалом, значна частина антропонімів у творі мають етнічно зумовлену мотивацію. Так, тут представлено персонажів трьох найбільших етнічних груп, які проживали в Галичині за часів письменника: українці, поляки, євреї (у них відповідні найменування, що допомагає уникнути докладних описів і характеристик персонажів): українці мають українські номінації (Ілько, Марусяк, Демко Горішний, Олекса, Чапля, Митро Бабій, Андрій, Баран, Євген), поляки – польські (Кшивотульський, Брикальський, Страхоцький, Шнадельський), євреї – єврейські (Абіхт Хаскель, Лейба Хамайдес, Фроїм Анштелер, Вагман, Гершко, Парнас, Рессельберг). Часто євреї мали німецькі прізвища, та й їдиш, національна мова євреїв, була побудована на основі німецької (зокрема, бурмістр належав до «т[ак] зв[аних] німецьких жидів, ... а Вагман належав до жидів-старовірів, гуситів» [5, с. 385]).

Також привертає увагу факт, що керівні посади посідають фактично тільки поляки, про що свідчать, зокрема, їх прізвища (Кшивотульський, Брикальський, Страхоцький), а українці-русини, окрім Рафаловича та священників, – селяни.

Найчастіше, звісно що, ми зустрічаємося з іменем головного героя – Євгенія Рафаловича. Так, дослідники М. Могульський та М. Возняк убачають прототипом адвоката Рафаловича (як громадського діяча) адвоката Євгена Олесницького [1, с. 32]. З цього погляду зрозуміло, чому герой називається Євгеном. А прізвище вказує на несільське походження героя: українців-селян автор називав простими іменами та прізвищами: Ілько Марусяк, Демко Горішний, Гриць Галабурда, Олекса Чапля, Андрій. Той факт, що Євген ріс під опікою

сільського (а не, скажімо, міського) священника, сам по собі не свідчить ні про що, оскільки з сиріт з міста часто віддавали на виховання в село, зокрема священників. Проте, все-таки, якщо звернутися до етимології імені Євген (грец. Ευγένιος (Еугеніос), яке походить від ευγενής (еугенес) — нащадок шляхетного роду, можна говорити про бажання автора надати своєму персонажеві благородного походження.

Також мотиваційна основа прізвища Рафалович вказує на основну місію героя у творі – вилікувати хворе суспільство, яке тоне у власній багнюці: «Йому робилося страшно при думці, що й його, може, жде та сама доля: бовтнутися з головою в отсе каламутне озеро і потонути в ньому з душею і тілом» [5, с. 22]. Прізвище меценаса співзвучне з іменем одного зі семи святих архангелів: Рафаїлем — ангелом духів людей, Божим цілителем, лікарем, чудотворцем, який поселяється Богом для зцілення людей та лікування землі. Отож, д-р Рафалович у творі виконує функцію лікаря суспільства, людини, яка намагається боротися із «п'явками людськими» і різними пройдисвітами, які правлять бюрократичною машиною.

Ще одним непересічним героєм аналізованого роману є **Регіна Твардовська** – кохана Рафаловича. Її прототипом стала Целіна Зигмунтовська-Журовська. Заміна двох літер дала можливість І. Франкові, за влучним спостереженням Івана Денисюка, створити прекрасно конотований образ головної героїні. Регіна – лат. королева (із відповідними менталітетом та шармом) → Королева мрій Євгена Рафаловича. До речі, І. Денисюк першим звернув увагу на певну значущість прізвища Регіни: «Незважаючи на свої “королівські” аспірації Твардовська врешті-решт знаходить “твердь” духу, аби порвати зі своїм чоловіком-тираном – Стальським і навіть розправитись з ним фізично» [1, с. 104].

Як поліглот, І. Франко мотивував прізвища персонажів різними мовами:

– українською, польською, німецькою, єврейською.

Так, прозору мотиваційну основу мають прізвища **Стальський**: сталь (це людина із сталевими нервами і з твердим, наче метал серцем, адже лише безсердечна особа для того, щоб показати свою вищість і принциповість може десять років не розмовляти з дружиною, удавати, що не помічає її: «Я роблю своє діло помалу, спокійно, холодно...» [5, с. 43]. У персонажів твору це прізвище викликає винятково негативні асоціації: «Скотина у людській подобі» [5, с. 9] – виникає в думках Євгенія після згадки про п'ятиденне вигадливе катування kota за крадіжку шматка ковбаси; «Якому звіру, людоїдові я попалася в руки!» [5, с. 43] – ридала його дружина Регіна), та **Шварц**, нім. schwarz – чорний. Про «чорну» репутацію Шварца та його товариша розповідають Рафаловичеві Стальський та податковий інспектор, а про «чорну душу» персонажа свідчить факт, як він без мук сумління використав сприятливі обставини (видурив у Барана вексель з інформацією про гроші у Вагмана...) для пограбування з убивством, не відчуваючи при цьому навіть крихти докору сумління.

Деякі прізвища викликають комічні асоціації. Так, **Шнадельський** утворене шляхом контамінації двох негативно забарвлених дієслів швендяти і надитися, позаяк він внадився до селян видурювати гроші за нібито звільнення їхніх синів від залучення до армії. Проте, походження прізвища можна вбачати й у нім. schnadern – «базікати». Це також цілком підходить до характеристики персонажа **Кшивотульський**: пол. krzywo tulić (się) – «криво тулитися» – граф, який мав славу опозиціонера, правдомовного й досить саркастичного. Т. Пастух слушно вбачає в імені конотації «слабко припасованого», «того, що не надається до належного установа» [3, с. 160], адже поведінка Кшивотульського не тільки суперечила належним становим правилам та приписам, але й привела до того, що він через свої консервативні погляди не вписувався у новонасталі соціально-правові принципи, негативно оцінював знесення панщини, не сприймав нових судів та карного порядку. Самовільні судові розправи над селянами свого села призвели до неприємного для графа судового розгляду..

Брикальський: пол. brykać, укр. брикати – повітовий маршалок, збанкрутілий власник села Буркотин, якого «держить у руках» Вагман (скупивши його кредитні векселі на гіпотечні позички). Він кидається в різні боки, щоби покращити своє фінансове становище: просить милості у Вагмана, щоби він нікому не продавав його векселів, пропонує об'єднати «панську» та «хлопську» каси, хоче забрати у селян пасовисько тощо, тобто «брикається» намагаючись знайти вихід із скрутного становища.

Страхоцький: пол. strach, укр. страх – розумово відсталий, «острий» суддя з Гумніськ. Мізерні розумові здібності, помножені на прагнення відповідної професійної та станової пошани, породжують прагнення застосувати силу й могутність судової машини до підсудних. Причому до уваги не береться міра їхньої провини, основне для Страхоцького – залякати, змусити боятися і поважати суд (у підтексті – себе самого): «При вигляді селян його обличчя «з добродушно-заляканого зробилося якимсь тупо-жорстоким», «На лиці судді ... малювалися за чергою зачудування, перестрах і тупа резигнація» [5, с. 149-150] .

Прізвище єврея-лихваря **Вагмана** походить від нім. Wag(e)man (від Waage, Wage – вага) – «інспектор з мір і ваг» [3, с. 161] , тобто людина, яка все і всіх контролює. За словами самого Вагмана, його основна місія – опікуватися людьми, які простим людям роблять «добро», себто стати так званим «добродієм добродіїв».

Імена другорядних євреїв мають дещо пафосно-комічні мотивації: **Хаскель** (євр. форма від Ezekiel – Бог зміцнить) та **Анштелер** (нім. Ansteller – наймач, працедавець) – це герої твору, яких викликали в суді як учасників процесу. **Елькуна** (євр. Елькана – Бог (ви)купив) – у тексті це шинкар. **Готтесман** (нім. Gott – Бог, Mann – чоловік, «божий чоловік») – один з євреїв, у яких маршалок позичав гроші та ін.

О. Зварич – священик села Бабинці. Його основна мета – тихо, проте послідовно вникаючи в життя селян, безкорисно допомагаючи їм виходити з боргів, він ніби «зварює», поєднує селянство з духовенством, тобто створює місток між двома такими різними, проте навіки поєднаними, світами.

Бараном автор назвав психічно неврівноваженого слугу Вагмана. Ця тварина символізує впертість (з маніакальною впертістю цей герой був переконаний у тому, що Рафалович – диявол), тупість, нерозважливість (фактично всі його дії це демонструють) в поєднанні з фанатичністю віри (недаремно отець-єзуїд наголошує на тому, що він – пастир стада Божого, який вказує своїм прихожанам (овечкам і баранам) шлях істинний). За допомогою цього ономазасобу письменник увиразнив характер героя.

Отже, у романі І. Франка «Перехресні стежки» усі антропоніми естетично вмотивовані, адже дають додаткову характеристику героям, допомагають їх глибше зрозуміти. Мотивуючи оніми українськими, польськими, німецькими, єврейськими основами та називаючи персонажів відповідно до їх національностей, автор веде немовби ономастичну гру з читачем, яку сприйме та «розшифрує» не кожен. Ономастична гра – явище лінгвокультурне, лінгвопрагматичне та естетичне, тому підтримати її зможе тільки інтелектуальний читач, який знає реалії Галичини того часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Денисюк І. Невичерпність атома. – Франкознавчі студії. – Львів, 2001.
2. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – 416 с.
3. Пастух Т. Конотації прізвищ та імен у прозі Івана Франка/ Тарас Пастух// Українське літературознавство. – 2006. – № 68. – С. 153-162
4. Суперанская А. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанська. – М.: Наука, 1973.– 365 с.
5. Франко І. Перехресні стежки: Повесть. – К.: Велес, 2007. – 320 с.

Мусієнко Н.

Науковий керівник – доц. Федоришин П. С.

«СПІВІСНУВАННЯ» МІКРОТЕКСТУ І МАКРОТЕКСТУ В МАТЕРІАЛАХ МЕРЕЖЕВИХ ВЕРСІЙ ТЕРНОПІЛЬСЬКИХ ГАЗЕТ

Актуальність проблеми. Нині електронна версія паперового мас-медіа стала доволі звичним явищем. Тож усі друковані видання, які розмістили у «всесвітній павутині» свої інтернет-відповідники, мають усвідомити вихід до цілковито іншого, кількісно та якісно, інформаційного виміру і рахуватися зі появою системи додаткових, нових читацьких запитів. Безумовно, для вже існуючих традиційних мас-медіа створення власних сайтів стало одним з найважливіших пріоритетів [1, с. 261]. У ХХІ ст. – це той сегмент ЗМІ, який зростає і розвивається дедалі стрімкіше.